

FARMING

Investigator: Willie D

Interviewed: Etuate

Date: 21st October, 1982

Veikoba, Kalabu

ULUTAGA: NA VEIKA E BALEIA NODRA FEITEI NA NODA GASE E LIU

- Ena gauna makawa edua tani na draki ni bula era sota

kaya na gase e liu. Mevaka kina velaya era vakayagataka

e rui duidui sara ka ra vakayagataka vaka levu na

nodra kaukauwa sara ga. Ko ira era sivi sivi ga ena matau

vaka viti, gori na kia vatu. Gori era sa dau sivia

na nodra sau, era gase kaukauwa ka gaga. Mevaka ni

ko keda ena gauha ni kua eda sa vucəsataka na nodra

dau lako yani kina i teitei.

- Na cava era dau vakayagataka tu na cava era taurivaka

ena were ?

- Ia vei au mada au sega ni kila, ia na noqu vakasama

walega me ra cavuta ga yani na co koya ka dau

vakatokai tu ena Billi Bole. Au dau vakayagataka tale

vakalalali na ka ogo enanoqu i teitei .

- Na cava soti era dau tea ena nodra i teitei ?

- Ko ira era dau tea tu ga na uvi, dalo vata kei na vuđi.

Mevaka na tavioka e sega tu ena gauna e liu, ia e

tukuni talega mai Noumea. Na tavioka ka sega e liu

vei viti.

- Sa tu beka na gauan me ra teitei kina ?

- E tiko na gauna ni Samusamu mevaka na vula ko Epereli, me, June, Julai kel na okosita sa tekivu me cukti na gele ka sa tel sara. Ni sa tel sa buku mai na uvi sa kena gauna sara ga ogo me sa tel kina na dalo. Oti gai tel tu yani eso na Vasa damu me sasabai tu me ra tiqava na tetel mevaka na vuaka.

- Rawa ni vakamacalataka na vana era dau tetel kina ?
- Ia ko ira mevaka na tel uvi, me ra raica edua na baba sa gai mai tel kina na uvi. Ia kina vana e bucabuca era dau tukunatu ni levu kina wai eke era sa gai tea kina na dalo. Era gole sra ga yani ki loma ni veikau me ra lai tetel kina, oqori me ra vunitaka tu na nodra i tetel. Me ra gai dau kauta mai na nodra i tel sa bau dua na ka na kena levu. Sa oti sara edua na gauna balavu era sa gai dau toki tale yani kina dua na vana.

- Vakacava na nodra vuata na noda turaga ?
- Ogo nanodra i tetel era semata ga na nodra i tetel, baleta gona ni ra kana tu ga. Era dau yalataka tale ga na yabaki me caka na sevu ni turaga. Ko ira na gauna e liu era dau sega ni leqa ena kakana.

- Rawa ni ko vakamacalataka mada na i Sevu ?
- Na Sevumevaka beka kinakoro ogo sa vinaka ena macawa mai ogo sa na caka kina na Sevu. Nai Sevu ekan veitra na turaga sega tale ni kau tale vua edua. Oti gai vakatau vua na nodra turaga, ni sevu edau vakayacori ga veitra na turaga.

- Rawa ni ko vakamacalatakaka mada na mana se na kena vakabauti na Sevu ?
- Na Sevu na ka ogo e ka va Kalou, mevaka ko ira na tamata e liu ni ra dau vakacabora yani vua na turaga na nodrai madrali. Koya ena vakasama vata ga ogori era sa gai taurivaka na gase e liu. Koya gona ni sa dau vakayacori na nodra i Sevu era dau vakacabora yani vua na nodra turaga. Baleta ni turaga sai koya ka sa digitaki mat vua na Kalou. Koya gona eda rawa ni ratoca kina ni sega ni dua na gauna ni nodra dravui siga ko ira na noda gase e liu. Mevaka ko ira kece na gase e liu e matua tu ga na kedra kakana, sega na leqa. Mevaka ena gauna ogo sa levu na tamata sa sega tu na kenakakana. Ena gauna e liu era sautu ena magiti na i yanu gai ra mat kaukauwa vinaka tu yani.
- Bau kila toka edua na tukuni baleta na nodra dau teteli na nodragase ~~ni~~ baleta beka na nodra tevoro ni teteli? - Ena gauna e liu e tabu sara ni'u lai cavu dalo se me'u taura ga na dalo kau cavuraka tu yani vakaveitaila. Ni'u sa cavuta yani na dalo au na cavuta sara ga vakavinaka kau mat kasiraka yani na dalo au gai ubla yani ena co. E tiko na Kalou ni teteli ni ko ira na Kalou vu oti sa gai tiko tale yani na Kalou mat cake. Ni Kalou talega ogo e ratoca tiko mat na noda vakasabu-sabutaka tiko na nona i solisoli. Mevaka gona e liu edau tabu sara ni dau kasiraki vakaveitaila na dalo. Mevaka ena gauna ni kua sa caka kina vakaveitaila ka sa laurai sara kina na vucasa.

- Evei beka na vana era dau lai maroroya kina na nodrai
tei ?
- Ni sa dau lai cavu mai na nodra i tei mevaka beka na
uvi, sa gai tara sara edua na kena Lolo na kena vale.
Ogori sa gai dau bliu kina me ra sa gai dau wasewase
yani mevaka beka me kedra tiko ena veisiga, koya me
bliu toka vakatiktiki me baleta na sogo vakavana.
Era sa dau wasea sara ga yani vakavina na nodra i
tei. Eso na Lolo edau kata rua rawa talaga ni da moce
kina, me kua ni turu ni dau tau mai na uca. Koya gona
ena gauna eliu era dau vakayacora sara vaavina na
nodra i tei.
- E rawa ni maroro tu na uvi yacova e vica na gauna ?
- Eso na gauna era sa dau se mai ni sa tubu mai na
uvi, ia sa dau tu ga mevaka na lewa sa virikotori
kina.
- Vakacava beka na madrai vakaviti ena kena caka, dau
tukuni tu ni dau lai bliu tu yani ena loma ni gele .
Rawa ni talanoa taka mada vakalailai na tikina koya ?
- Vei au se bera ni raica edua na madrai vakaviti me
caka. Ia na madrai ga vaka viti kau sa raica koya na
Bila toni. Ni toni oti ga kau mai, mai tuki gai sala
yani ka saga sara.
- Vakacava na nodra dau via kana ika na gase, era dau
lai tukuna yani vei cei ?
- Mevaka mada koi au ni'u sa via kana ika, au tukuna rawa
toka mada vei dua na wekaqu me gai dau kauta mai na ika

- vei au ki ke. Oti au sa gai dau lako yani me'u lai

cavuta mai edua na kena dalo me'u gai mai talici koya kina. Edau vaka tu ogori na draki ni veiwekani a lta.

Ia eso na gauna era dau lako yani kina ki wai me ra

lai kauta mai na kedra ika. Mera dau lai tavi kedra

mana tu mai ena vei dogo ka tu ena baravi.

- Eso tale beka na ka ko via tukuna baleta na gauna

ni teitei ena gauna e ltu ?

- Era tea tu ga na vuata, navi, na uto, na dawa me yavu

dei tu ni nodra buia. Gori na ka ogori era tea tu

mai ltu, gori na gauna ga ni vua ra kana me veivuke

tu ga veira. Gori dau kau mai mai tavu sara ga baleta

ni sega tu na kuro. Keimami dau katalau tu ga ena

veimataka, ia na kana e vaka rua ga dua na si ga.

gai mai vakayacori tale na kana ni sa buto mai na

vanua. Me ko gai gole yani ki veikau gai lai raica

deka edua na kemu tikau ko kelisa rawa, ia me'u kaya

ena buia ni vuale edau caka ga vakarua na kana

ena dua na si ga.

- Mewaka ni ko tukuna toka ni dau tei na Vasilii damu me

nodra i tatarovi veira na via naki ca ?

- Na kena dina ga baleta na nodra yalo vuvu, baleta na

ni teitei vlnaka. E vaka vu levu ga mai na nodra loma

ca. Kevaka gona ni sa laurai na nomui teitei ni sa

levu gori mo garau ni lko sara toka vakavinaka.

-Rawa ni ko talanotaka mada na sasabai ko ya ka caka

tu koya, vei koya mai teitei tale eso ?

- Na ka ya era cakava na kena i wali, mera gati waiia
yani ena yavadra. Ia eso era dau coka nai tetel,
gori ni ra vakatevorotaka. Na ka kece ogo e cakacakataki
ga vaka tevoro.

- Kevaka sa lai davo koya ka nona i tetel, na cava
beka edau yaco ?

- Ene rawa ni laurai ni kevaka edua na dalo e cavu mai
ka sa na laurai sara kina ni sa duatani tu nai
rairai ni dalo, eso na gauna ena rawa ni lailai sara
ga na dalo.

- Dua tale na ka ko via tukuna.

- Au via vakaraitaka ga koya ga e tiko na nona gele,
koya e tiko na nona gele me tovoloa sara yani me
vakayagataka na nona i tetel ena kena cakacaka dina.

Cakava vakavivakava na nona i tetel mevaka ni sa dau lai
samaka yani na nona i tetel, biuta yani vakavivakava

nanona benu. Koya gona ogori au via vakadreti ira ga
na gone mai muri me da solia yani na nona dina ka

solia na noda i gu taucoke baleta na noda i tetel.

Kevaka keda vakaisivakava na noda i tetel, ia ena
vakaisivakava keda nai tetel. Ni tetel sa dodonu

me solia taucoke vua na noda i gu taucoke ket na noda
yalo gu.

Sa vinaka vakalevu.